

4. Программа непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи на 2021 – 2025 гг.: утв. постановлением Мин. образования Республики Беларусь от 31 дек. 2020 г. № 312 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adu.by/images/2023/vosp/programma-vospitaniya-2021-2025.pdf> – Дата доступа: 12. 10. 2023.

5. Программа патриотического воспитания населения Республики Беларусь на 2022–2025 годы : постановление Совета Министров Республики Беларусь № 773 от 29.12.2021 (ред. от 28.03.2022) 312 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bgam.by/wp-content/uploads/2022/01/Patrioticheskoe-vospitanie-naseleniya.pdf> – Дата доступа: 12. 10. 2023.

УДК 811.161.3'373.4

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА В БЕЛОРУССКИХ ПАРЕМИЯХ (ЛИНГВОСЕНСОРНЫЙ АСПЕКТ)

В.И. Марцинкевич

Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина,
Мозырь, Беларусь

REPRESENTATION OF YOUTH IN BELARUSIAN PAROEMIAS (LINGUOSENSORY ASPECT)

V. I. Martsynkevich

Mozyr State Pedagogical University named after I.P. Shamyakin, Mozyr, Belarus

Аннотация. В статье на материале паремий, которые отражают процесс взросления молодёжи, исследуются средства вербализации тактильного восприятия, определяются лексико-семантические варианты глаголов со значением тактильности, сделан вывод о языковых средствах вербализации перцептивной лексики тактильности.

Ключевые слова: лингвистическая сенсорика, перцептивная лексика, вербальные средства, лексико-семантический вариант, паремия.

Annotation. In the article, based on the material of proverbs, which reflect the growing up process of young people, means of verbalization of tactile perception are explored, the lexical-semantic variants of verbs with the meaning of tactility are determined, and a conclusion about the linguistic means of verbalization of the perceptual vocabulary of tactility is drawn.

Keywords: linguistic sensorics, perceptual vocabulary, verbal means, lexical-semantic variant, paroemia.

У галіне даследавання перцэптыўнай лексікі актуальным застаецца пытанне ўзаемадзеяння паміж пачуццёвым успрыманнем і яго моўным абазначэннем. У нашым даследаванні сродкамі вербалізацыі тактыльнага ўспрымання выступаюць дзеясловы семантычнай апазіцыі **даць** (*даваць*) – **узяць** (*браць*). У прааналізаваных кантэкстах яны ўжываюцца ў прамым значэнні *Матка галоўку мые – прыгладжвае, а мачыха мые – толькі скубае, кашулю дае – праклінае*; набываюць азначныя канатацыі ў пераносным значэнні *Сын у дом грабе, а дачка ў людзі бярэ* (*грэбці перан.* ‘з прагнасцю браць, захопліваць сабе’ [1, т. 2, с. 89]; *браць* – ‘набіраць чаго-н., запасіць што-н.’ [1, т. 1, с. 404]); абазначаюць фізічныя дзеянні і эмацыянальныя перажыванні *Узяў дзіця за руку – матку за сэрца бярэш* (‘пра чуйнае рэагаванне маці на адносіны каго-н. да яе дзіцяці’ [2, с. 174]); выражаюць міжасобасныя сямейныя адносіны *Гніся, бацька, ці не гніся, а за кішэню бярыся; Не кажы, што бацька ўзяў, а кажы, што даў; З сынамі біся, ды на кут грабіся, а з зяцем мірыся, ды за клямку бярыся*.

Асобна вылучаем ЛСВ гендарна маркіраваных дзеясловаў **аддаваць** – **браць**. Дзеяслоў **аддаваць** ужываецца ў адносінах да маладой незамужняй дзяўчыны, а дзеяслоў **браць** – да

маладога нежанатага хлопца. Параўнаем: *Жні пшанічку прызеляненькую, аддавай дачку маладзенькую; Дзеўку аддавай, калі людзі трапляюцца; Лыка дзяры, пакуль дзяруць, дзяўчыну аддавай, пакуль бяруць*. Паколькі мужчынскі пачатак маркіруецца як прыярытэтны і дамінаючы, а жаночы – як другасны і залежны [3, с. 104-105], у кантэкстах назіраем усталяванне суб’екта-аб’ектных адносін: аддаюць дзяўчыну (яна аб’ект), бярэ хлопец (ён суб’ект). У гэтай сувязі існуе меркаванне, што юнаку лягчэй ажаніцца, чым дзяўчыне выйсці замуж: *Я за свайго Кузьму каго захачу вазьму, а ты сваю Арынку павазі па рынку*. Разам з тым, у адпаведнасці з традыцыйным светапоглядам у прыказках абазначаны ўзрост маладых людзей, спрыяльны для заключэння імі шлюбу. Параўнаем: *Як дваццаць тры, дык замуж пры, а як дваццаць пяць, дык дома сядзь; Да дваццаці пяці хлопец сам жэніцца, з дваццаці пяці да трыццаці – людзі, а пасля сам чорт не ажэніць*. Аб’ектыўная неабходнасць самой дзяўчыне прыспешыцца, каб не ўпусціць апошнюю магчымасць стаць замужняй, вербалізавана экспрэсіўным ЛСВ дзеяслова *пры* і дадаткова падтрымліваецца бінарнай апазіцыяй *пры – сядзь*.

Ужыванне ЛСВ *аддаваць – браць* з адмоўем *не* можна разглядаць як сродак выражэння эмацыянальнай (роспач і шкадаванне) характарыстыкі дзяўчыны: *Гора ж маё чубатае: ніхто замуж не бярэ, а толькі сватае; Хацела Мар’янка замуж ісці, але браць не хочуць; Не вочы ж драць, калі не хочуць браць; Умелі бацька з маткаю мяне гадаваць, ды не ўмелі замуж аддаваць*. Таму бацькі незамужняй дзяўчыны ў сваю чаргу таксама адчуваюць клопат, турботы і хваляванне (*Будзем гадаць, як дзеўку замуж аддаць*), а пасля пры станоўчым выходзе справы – аблягчэнне (*Матка дачку хваліла, пакуль з рук зваліла*).

Адзначым, што **абдымкі і пацалункі** адначасова могуць успрымацца і як тактыльныя адчуванні праз дакраненне рукой (*Хмель тычынку абвівае, дзеўка хлопца абдымае*), і як адчуванні, успрымаемыя ўсёй скурай чалавека праз дакраненне цэлам (*Няма каханна без прытулення* (субстантыў *прытуленне* абазначае дзеянне паводле дзеяслова *прытуляць*), праз дакраненне губамі (*Міла табе Маруся, дык сам з ёю і цалуйся; Пацалаваў – не зарэзаў; Пацалункі мілюсенькі, а абое галюсенькі*).

Дакрананне можа быць звязана з перажываннем пэўных эмоцый, што выражаецца на выбары канкрэтай моўнай адзінкі для абазначэння дзеяння дакранання на моўным узроўні. Параўнаем: *І кіўну, і маргну, і да сэрца прыгарну (прыгарнуць ‘з ласкаю, пяшчотаю прытуліць да сябе’ [1, т. 4, с. 419])*. Не толькі дакрананне можа выклікаць у чалавека пэўныя пачуцці і эмоцыі, але і перажыванне пэўных пачуццяў і эмоцый можа пабудзіць чалавека да дзеяння дакранання: *Як мяне, мамачка хлопцы любяць: як выйду на вуліцу, то за кулакамі свету не бачу; Хто каго любіць, той таго чубіць* (‘гаворыцца (нярэдка жартам), калі хто-н. пачынае сварыцца, зняважліва паводзіць сябе і пад. З тым, каго на самай справе кахае або да каго проста неабьякава ставіцца’ [4, с. 13]); *Хто каго знае, той таго і чапае; Няхай мяне той чапае, хто каханне ў сэрцы мае (чапаць ‘дакранацца, датыкацца да каго-, чаго-н.’ [1, т. 5, кн. 2, с. 292])*.

У выніку даследавання ўстаноўлена, што моўнымі сродкамі вербалізацыі перцептыўнай лексікі тактыльнасці ў парэміях выступаюць дзеясловы семантычнай апазіцыі *даць – узяць, аддаваць – браць*, ЛСВ дзеясловаў са значэннем дакранання, у тым ліку тыя, што семантызуюць абдымкі і пацалункі *прыгарнуць, прытуліць, чапаць, цалаваць*.

Спіс цытуемых крыніц

1. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. – Мінск : БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.
2. Лепешаў, І. Я. Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 695 с.
3. Теория и методология гендерных исследований. Курс лекций / под общ. ред. О. А. Ворониной. – М.: МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. – 416 с.
4. Иванова, С. Ф. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў : лінгвакраіназн. дапам. / С. Ф. Иванова, Я. Я. Іваноў. – Мінск : Беларус. Фонд Сораса, 1997. – 262 с.